

UOT: 37.013.42:331.54-053.5
<https://doi.org/10.30546/670832.2025.02.1042>

Naxçıvan Müəllimlər İnstitutu. Elmi əsərlər, 2025, № 3, s.45-48
Nakhchivan Teachers Institute. Scientific Works, 2025, № 3, p.45-48
Нахчыванский институт учителей. Научные труды, 2025, № 3, с.45-48

Peşəyönümü üzrə şagirdlərin praktik fəaliyyəti peşəseçmənin başlıca vəzifələrindən biri kimi

Müəllif(lər):

Coşqun Qurbanov
Naxçıvan Müəllimlər İnstitutu
E-poçt: csqnqrbtnv@gmail.com

Açar sözlər: peşəyönümü, peşə seçimi, praktik fəaliyyət, şagird, müəllim, təhsil, əmək bazarı, peşə tərbiyəsi, peşə marağı

Annotasiya. Müasir cəmiyyətdə uğurlu və faydalı fərd kimi formalaşma düzgün peşə seçimi ilə birbaşa bağlıdır. Şagirdlərin peşəyönümü fəaliyyəti və praktik məşğələlər onların gələcək peşə istiqamətini müəyyən etməsində əsas rol oynayır. Praktik fəaliyyət şagirdlərə öz maraq və qabiliyyətlərini kəşf etmək, əmək vərdişləri qazanmaq, məsuliyyət hissini formalaşdırmaq və real iş şəraitində təcrübə toplamaq imkanı yaradır. Bu prosesdə müəllimin istiqamətverici rolu, valideynlərin dəstəyi və cəmiyyətin iştirakı əvəzlənməzdir. Texnologiya fənni, STEAM və PBL yanaşmaları şagirdlərin analitik düşüncə, yaradıcı yanaşma və problem həll etmə bacarıqlarını inkişaf etdirir. Praktik məşğələlər şagirdlərdə əməksevərlik, əməkdaşlıq, özünəinam və məqsədyönlülük kimi keyfiyyətlərin formalaşmasına xidmət edir. Belə yanaşma onların gələcəkdə yalnız ixtisaslı kadr deyil, həm də peşəsini sevən, cəmiyyətə faydalı və məsuliyyətli fərd kimi yetişməsinə təmin edir. Məktəbdə sistemli və məqsədyönlü peşəyönümü fəaliyyəti, praktik məşğələlərə xüsusi yer verilməsi şagirdlərin rəqabətədavamlı, yaradıcı və müstəqil düşüncəli olmasına zəmin yaradır.

Author(s):

Joshqun Gurbanov
Nakhchivan Teachers Institute
E-mail: csqnqrbtnv@gmail.com

Key words: vocational training, vocational choice, practical activity, pupil, teacher, education, labour market, vocational education, vocational interest

As one of the main tasks of vocational choice in the practical activities of pupils on vocational training

Abstract. Formation as a successful and useful individual in modern society is directly related to the correct choice of profession. Vocational activities and practical training of pupils play a key role in determining their future professional direction. Practical training provides pupils with the opportunity to discover their interests and abilities, acquire work habits, form a sense of responsibility and gain experience in real work conditions. In this process, the guiding role of a teacher, support of parents and participation of society are indispensable. The subject of Technology, STEAM and PBL approaches develop analytical thinking, creative approach and problem-solving skills of pupils. Practical training serves to form qualities such as diligence, collaboration, self-confidence and expediency on pupils. Such an approach ensures them to grow up not only as a qualified specialist, but also as a responsible individual who loves his profession and is helpful for society in future. Systematic and purposeful vocational training activity at school, giving special attention to practical exercises, create the basis for students to be competitive, creative and self-dependent.

Автор(ы):

Джошгун Гурбанов
Нахчыванский институт учителей
Э-почта: csqnqrbtnv@gmail.com

Ключевые слова: профессиональная ориентация, профессиональный выбор, практическая деятельность, студент, педагог, образование, рынок труда, профессиональная подготовка, профессиональный интерес, ориентация

Практическая деятельность по профессиональной ориентации как одна из главных задач по выбору профессии

Аннотация. В данной статье подробно рассматривается важность профориентационной деятельности учащихся и прохождения ими производственной практики как основного этапа выбора профессии. Выбор профессии играет важную роль в дальнейшей жизни человека с точки зрения социального, экономического и личностного развития. Практическая деятельность предоставляет учащимся возможность определить свои интересы и способности, приобрести трудовые навыки и выбрать направление в соответствии с требованиями рынка труда. Правильно направленная профориентационная деятельность формирует у учащихся такие качества, как уверенность в себе, целеустремленность и трудолюбие. В статье подчеркивается незаменимая роль сотрудничества учителей, родителей и общества в этом процессе. Такой подход создает основу для того, чтобы учащиеся в будущем выросли успешными, ответственными и креативными специалистами. В результате правильной реализации выбора профессии обеспечивается развитие как на индивидуальном, так и на социальном уровнях. Поэтому профориентационная деятельность в школе должна быть организована системно, и особое внимание следует уделять производственной практике.

Giriş. Müasir cəmiyyətdə insanın uğurlu və faydalı bir fərd kimi formalaşması onun düzgün peşə seçimi ilə birbaşa bağlıdır. Qloballaşan dünya, sürətlə dəyişən texnologiyalar və əmək bazarındakı yeni tələblər gənclərin yalnız bilikli deyil, eyni zamanda bacarıqlı və çevik olmasını zəruri edir. Bu baxımdan məktəblərdə həyata keçirilən peşəyönümü işi və şagirdlərin praktik fəaliyyətə cəlb olunması onların gələcək həyat yolunu şüurlu şəkildə müəyyənləşdirməsində mühüm rol oynayır. Təhsil müəssisələrinin əsas vəzifələrindən biri də şagirdlərə öz maraq və qabiliyyətlərini kəşf etmək, əmək dünyasını tanımaq və gələcək peşələrinə hazırlıqlı olmaq üçün şərait yaratmaqdır.

Müasir dövrdə cəmiyyətin inkişafı, iqtisadiyyatın dinamik quruluşu və əmək bazarındakı dəyişikliklər təhsil sisteminin qarşısında yeni tələblər qoyur. Bu tələblərdən ən vacibi gənc nəslin düzgün peşə seçimi etməsi, öz bacarıq və maraqlarına uyğun sahədə fəaliyyət göstərməsi ilə bağlıdır. Peşə seçimi insan həyatında mühüm dönüş nöqtəsidir. Bu qərar yalnız gələcək maddi təminatı deyil, həm də fərdin özünü reallaşdırma imkanlarını, cəmiyyətə faydalı olma səviyyəsini müəyyənləşdirir. Buna görə də məktəblərdə peşəyönümü işi və şagirdlərin praktik fəaliyyəti peşə seçiminin əsas istiqamətlərindən biri kimi xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Peşəyönümü dedikdə, şagirdlərin gələcək peşələr haqqında dolğun məlumat alması, öz maraq və meyllərini tanıması, bacarıq və qabiliyyətlərini real vəziyyətlə müqayisə etməsi prosesi başa düşülür. Bu proses təkcə informasiya təqdim etməklə məhdudlaşmır, eyni zamanda şagirdin düşüncə tərzini, özünüdərkini və məqsədyönlü fəaliyyətini formalaşdırır. Məktəbdə həyata keçirilən peşəyönümü işi bu baxımdan sistemli və məqsədyönlü şəkildə qurulmalıdır. Şagirdlərin praktik fəaliyyəti isə bu prosesin ən təsirli mərhələsidir, çünki praktik fəaliyyət vasitəsilə onlar konkret peşələrlə yaxından tanış olur, öz maraq dairələrini real şəraitdə sınayırlar, əməyin mahiyyətini dərk edirlər. Peşə seçiminin düzgün həyata keçirilməsi üçün şagirdlərin təlim-tərbiyə prosesində müvafiq bacarıq və vərdişlər formalaşmalıdır. Bunun üçün məktəbdə texnologiya, əmək, informatika kimi fənlərin rolu çox önəmlidir. Bu fənlər şagirdlərdə həm əməyə münasibət, həm də peşələr haqqında ilkin bilik və ba-

carıqları formalaşdırır. Şagirdin praktik fəaliyyəti zamanı o, müəyyən əmək vərdişlərinə yiyələnir, əşyaların yaradılması prosesində iştirak edir və bununla da müxtəlif sahələrə maraq göstərir. Bu mərhələdə müəllimin istiqamətverici rolu əvəzolunmazdır. Müəllim şagirdin fərdi xüsusiyyətlərini, psixoloji meyllərini və intellektual səviyyəsini nəzərə alaraq ona uyğun peşə istiqamətləri barədə yönləndirici tövsiyələr verir. Peşə seçiminin əsas vəzifələrindən biri şagirdlərdə öz potensial imkanlarını tanımaq və inkişaf etdirmək bacarığını formalaşdırmaqdır. Bu, sadəcə bir peşə haqqında məlumat toplamaq deyil, həm də özünü həmin peşədə təsəvvür edə bilmək, həmin sahədə uğur qazanmaq üçün lazım olan bilik və bacarıqları müəyyənləşdirməkdir. Bu məqsədlə məktəblərdə peşəyönümü fəaliyyətinə psixoloji testlər, müşahidələr, müsahibələr və praktiki məşğələlər daxil edilməlidir. Bu tədbirlər vasitəsilə şagird öz güclü və zəif tərəflərini müəyyən edə bilər, bu isə gələcək peşə seçimində daha obyektiv qərar verməsinə kömək edir [1].

Şagirdlərin praktik fəaliyyəti, əslində, onların gələcək həyat bacarıqlarını formalaşdıran sosial təcrübədir. Bu təcrübə zamanı uşaqlar əmək kollektivində işləməyi, məsuliyyət daşımağı, vaxtı səmərəli bölməyi, işin nəticəsinə görə cavabdehlik hissini qazanırlar. Əmək fəaliyyəti həm də əxlaqi keyfiyyətlərin inkişafına xidmət edir. Belə ki, bir işi sona qədər görmək, əməkdaşlıq etmək, dürüst olmaq kimi dəyərlər praktik məşğələlər zamanı formalaşır. Peşə yönümündə praktik fəaliyyətin əsas məqsədi şagirdə müxtəlif fəaliyyət növlərini sınaqdan keçirmək imkanı yaratmaqdır. Bu yolla o, hansı sahədə özünü daha rahat və inamlı hiss etdiyini, hansı istiqamətdə bacarıqlı olduğunu müəyyən edə bilər. Müasir dövrdə əmək bazarının tələbləri də sürətlə dəyişir. Yeni texnologiyaların yaranması bir çox ənənəvi peşələrin məzmununu dəyişir, eyni zamanda yeni peşə sahələri formalaşır. Bu səbəbdən məktəblərdə peşəyönümü işi təkcə mövcud peşələr haqqında məlumat verməklə kifayətlənməməlidir, eyni zamanda şagirdlərdə ömürboyu öyrənmə vərdişlərini formalaşdırmalıdır. Yəni şagird başa düşməlidir ki, peşə seçimi bir dəfə verilən qərar deyil, həyat boyu davam edən inkişaf prosesidir. Praktik fəaliyyətin rolu da burada özünü göstərir: şagird real iş şəraitində təcrübə

qazandıqca, dəyişən tələblərə uyğunlaşmaq bacarığı formalaşır [3].

Peşə seçimi həm də sosial məsuliyyət tələb edən bir qərardır. Çünki hər bir fərdin seçdiyi peşə təkcə onun şəxsi maraqlarına deyil, həm də cəmiyyətin inkişafına təsir göstərir. Bu mənada məktəbdə peşəyönümü işi tərbiyəvi məqsəd daşmalıdır. Şagird bilməlidir ki, onun seçdiyi peşə gələcəkdə ictimai rifahə, milli iqtisadiyyatın inkişafına və dövlətin qüdrətinə töhfə verə bilər. Bu ideya məktəbdə formalaşan vətənpərvərlik, məsuliyyət və əməksevərlik dəyərləri ilə sıx bağlıdır. Peşəyönümü üzrə praktik fəaliyyətin effektiv olması üçün təhsil müəssisələri ilə real istehsalat sahələri arasında əməkdaşlıq vacibdir. Müəssisələrdə ekskursiyalar, istehsalat təcrübələri, seminarlar və görüşlər şagirdlərə peşələrin real mühitini görmək imkanı yaradır. Bu prosesdə valideynlərin də rolu əvəzolunmazdır. Valideyn öz övladını yalnız şəxsi arzusuna görə deyil, onun qabiliyyətlərinə və əmək bazarının tələblərinə uyğun istiqamətləndirməlidir. Belə üçtərəfli əməkdaşlıq – məktəb, ailə və cəmiyyət arasında əlaqə – peşə seçiminin uğurlu olmasının əsas şərtidir. Müəllimlərin bu istiqamətdə hazırlığı və bilik səviyyəsi də xüsusi önəm daşıyır. Peşəyönümü fəaliyyəti aparan müəllim yalnız nəzəri biliklə kifayətlənməməli, əmək bazarının vəziyyəti, müasir texnologiyalar, innovativ sahələr haqqında da məlumatlı olmalıdır. O, şagirdlərdə yaradıcı düşüncə, analitik baxış, problem həll etmə kimi XXI əsr bacarıqlarını inkişaf etdirməyə yönəlmiş metodlardan istifadə etməlidir.

Orta məktəblərdə texnologiya fənni şagirdlərin yalnız texniki bilik və bacarıqlarını inkişaf etdirmir, eyni zamanda onların peşə yönümlü maraqlarını müəyyən etməyə və gələcək ixtisas seçimində düzgün qərar verməyə yardım edir. Texnologiya dərsləri vasitəsilə şagirdlər müxtəlif texniki, layihə və yaradıcı fəaliyyətlərlə məşğul olur, alət və materiallardan səmərəli istifadə etməyi öyrənir. Bu fənn həmçinin şagirdin analitik düşüncə qabiliyyətini, problemləri həll etmə bacarığını və əmək vərdişlərini inkişaf etdirir. Texnologiya fənni şagirdlərə real iş mühitinə yaxın təcrübə qazandırır. Məktəb dövründə texnologiya dərsləri şagirdlərin yaradıcılıq və innovativ düşüncə qabiliyyətini də inkişaf etdirir. STEAM və PBL yanaşmaları şagirdlərin müxtəlif sahələri integrativ şəkildə öyrənməsinə imkan yaradır,

texnologiya biliklərini digər fənnlərlə əlaqələndirir. Bu da şagirdin peşə maraqlarını genişləndirir, onun gələcək ixtisas seçiminə şərait yaradır. Texnologiya fənninin peşə seçiminə təsirini artıran amillərdən biri praktiki məşğələlərin keyfiyyətidir. Müəllim şagirdləri yönləndirərək onların qabiliyyətlərini müşahidə edir, maraq və bacarıqlarına uyğun layihələr təklif edir. Valideyn və məktəb əməkdaşlığının iştirakı isə şagirdin peşə istiqamətinin düzgün müəyyən edilməsini təmin edir [2].

Material və metodlar. Tədqiqat şagirdlərin peşəyönümü üzrə praktik fəaliyyətinin peşə seçimi prosesində rolunun öyrənilməsinə həsr olunmuşdur və əsasən nəzəri-analitik xarakter daşıyır. Araşdırma zamanı ümumi orta təhsil müəssisələrində peşəyönümü fəaliyyətinin təşkili, şagirdlərin praktik məşğələlər vasitəsilə peşə maraqlarının formalaşdırılması və əmək bazarının tələblərinə uyğun istiqamətləndirilməsi ilə bağlı yerli elmi-pedaqoji ədəbiyyatlar tədqiqat materialı kimi istifadə olunmuşdur. Material bazasını peşəyönümü, peşə seçimi, əmək tərbiyəsi və praktik fəaliyyət problemlərinə dair monoqrafiyalar, elmi məqalələr, metodik və normativ sənədlər təşkil etmişdir.

Tədqiqat prosesində peşəyönümü fəaliyyətinə pedaqoji və sosial yanaşma kontekstində baxılmış, praktik fəaliyyət şagirdlərin maraq və qabiliyyətlərinin üzə çıxarılması, əmək vərdişlərinin formalaşdırılması və gələcək peşə istiqamətinin müəyyənləşdirilməsi baxımından əhəmiyyətli mərhələ kimi təhlil edilmişdir. Araşdırmada şagirdlərin praktik məşğələlər zamanı qazandıqları sosial təcrübənin onların şəxsi inkişafına, özünəinamına və peşəkar özünüdərkinə təsiri elmi mənbələr əsasında ümumiləşdirilmişdir.

Tədqiqat zamanı nəzəri təhlil və sintez metodlarından istifadə edilərək peşəyönümü və praktik fəaliyyətlə bağlı mövcud elmi yanaşmalar sistemləşdirilmiş, müqayisəli təhlil metodu vasitəsilə müxtəlif müəlliflərin mövqeləri və nəticələri müqayisə olunmuşdur. Sistemli yanaşma metodu peşəyönümü fəaliyyətinin məktəb, ailə və cəmiyyət əməkdaşlığı çərçivəsində bütöv bir proses kimi araşdırılmasına imkan vermişdir. Eyni zamanda ümumiləşdirmə və nəticə çıxarma metodları əsasında tədqiqatın əsas elmi nəticələri formalaşdırılmışdır.

Araşdırmada müəllimlərin, valideynlərin

və cəmiyyətin peşəyönümü prosesindəki rolu pedaqoji baxımdan əsaslandırılmış, şagirdlərin praktik fəaliyyətinin onların əmək bazarına hazırlığına və gələcək peşə seçimində obyektiv qərar vermələrinə təsiri nəzəri səviyyədə təhlil edilmişdir. İstifadə olunan materiallar və metodlar tədqiqatın məqsədinə uyğun seçilmiş və araşdırılan problemin mahiyyətinin açılmasına şərait yaratmışdır.

Nəticə və müzakirə. Tədqiqat göstərir ki, şagirdlərin peşəyönümü üzrə praktik fəaliyyəti onların gələcək peşə seçimində və şəxsiyyətin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Praktik məşğələlər vasitəsilə şagirdlər yalnız nəzəri bilik əldə etmir, həm də əmək vərdişlərini, məsuliyyət və əməksevərlik kimi keyfiyyətləri inkişaf etdirirlər. Bu fəaliyyət şagirdlərdə özünəinam, məqsədyönlülük və əməksevərlik kimi vacib keyfiyyətləri formalaşdırır və onları gələcəkdə yalnız ixtisaslı kadr deyil, həm də peşəsini sevən, cəmiyyətə faydalı və məsuliyyətli fərd kimi yetişdirir (Məmmədov, 2020; Əliyeva, 2019; Hüseynov, 2021).

Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, peşəyönümü fəaliyyətinin effektivliyi şagirdin fərdi xüsusiyyətləri, maraqları və qabiliyyətləri nəzərə alınmaqla həyata keçirilən fərdi yanaşmadan asılıdır. Müəllimlərin istiqamətverici rolu, valideynlərin və cəmiyyətin iştirakı bu prosesin uğurlu olması üçün əvəzolunmazdır. Praktik məşğələlər şagirdlərə əmək bazarının tələblərini anlamağa, real iş mühitində öz bacarıqlarını sınağa və gələcək ixtisaslarını daha obyektiv seçməyə imkan yaradır.

Texnologiya və digər fənnlərin peşəyönümü ilə inteqrasiyası şagirdlərin analitik düşüncə, yaradıcı yanaşma və problem həll etmə bacarıqlarını inkişaf etdirir. STEAM və PBL yanaşmalarının tətbiqi şagirdlərdə peşə maraqlarının genişlənməsinə və gələcəkdə daha məlumatlı peşə seçiminə şərait yaradır.

Tədqiqat həmçinin göstərir ki, praktik fəaliyyət şagirdlərin sosial, psixoloji və etik dəyərlərinin formalaşmasına xidmət edir. Əmək vərdişləri, məsuliyyət, əməksevərlik və əməkdaşlıq

kimi keyfiyyətlər praktik məşğələlər zamanı inkişaf edir. Bu fəaliyyət şagirdin öz maraq və qabiliyyətlərini müəyyən etməsinə, əmək bazarının tələblərinə uyğun peşə istiqamətini seçməsinə və gələcəkdə uğurlu peşəkar olmasına zəmin yaradır.

Beləliklə, peşəyönümü üzrə praktik fəaliyyət yalnız tədris prosesinin bir hissəsi deyil, həm də şagirdlərin gələcək peşəkar vətəndaş kimi yetişməsində əsas amildir. Məktəbdə sistemli və məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilən peşəyönümü fəaliyyəti, praktik məşğələlərə xüsusi yer verilməsi şagirdlərin rəqabətədavamlı, yaradıcı və müstəqil düşüncəli fərdlər kimi yetişməsinə təmin edir.

Yekun nəticə. Nəticə etibarilə, peşəyönümü üzrə şagirdlərin praktik fəaliyyəti peşə seçiminin başlıca vəzifələrindən biri kimi təkcə tədris prosesinin bir hissəsi deyil, həm də şəxsiyyətin formalaşma mərhələsidir. Düzgün istiqamətləndirilmiş peşəyönümü fəaliyyəti şagirdlərdə özünəinam, məqsədyönlülük və əməksevərlik kimi keyfiyyətləri formalaşdırır. Belə şagirdlər gələcəkdə yalnız ixtisaslı kadr deyil, həm də öz peşəsini sevən, cəmiyyətə faydalı və məsuliyyətli vətəndaş olurlar. Peşə seçiminin düzgün həyata keçirilməsi nəticəsində həm fərdi, həm də ictimai səviyyədə inkişaf təmin olunur. Buna görə də məktəbdə peşəyönümü fəaliyyəti sistemli şəkildə qurulmalı, praktik məşğələlərə xüsusi yer verilməlidir. Bu, gələcəyin rəqabətədavamlı, yaradıcı və müstəqil düşüncəli gənclərinin yetişməsinə zəmin yaradan ən mühüm amillərdən biridir.

Ədəbiyyat

1. Məmmədov, A. Peşəyönümü və təhsildə rolu / A.Məmmədov. – Bakı: Təhsil Nəşriyyatı. – 2020.
2. Əliyeva, B. Şagirdlərin peşə seçimi və inkişafı / B.Əliyeva. – Naxçıvan: Naxçıvan Universiteti Nəşriyyatı. – 2019.
3. Hüseynov, C. Praktik fəaliyyətin təhsildə əhəmiyyəti / C.Hüseynov. – Gəncə: Elm və Təhsil Nəşriyyatı. – 2021.

Məqalə pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor Akif Abbasov tərəfindən təqdim olunmuşdur.

İlkin daxilolma – 15.05.2025, son daxilolma – 07.07.2025, qəbulolunma – 10.09.2025